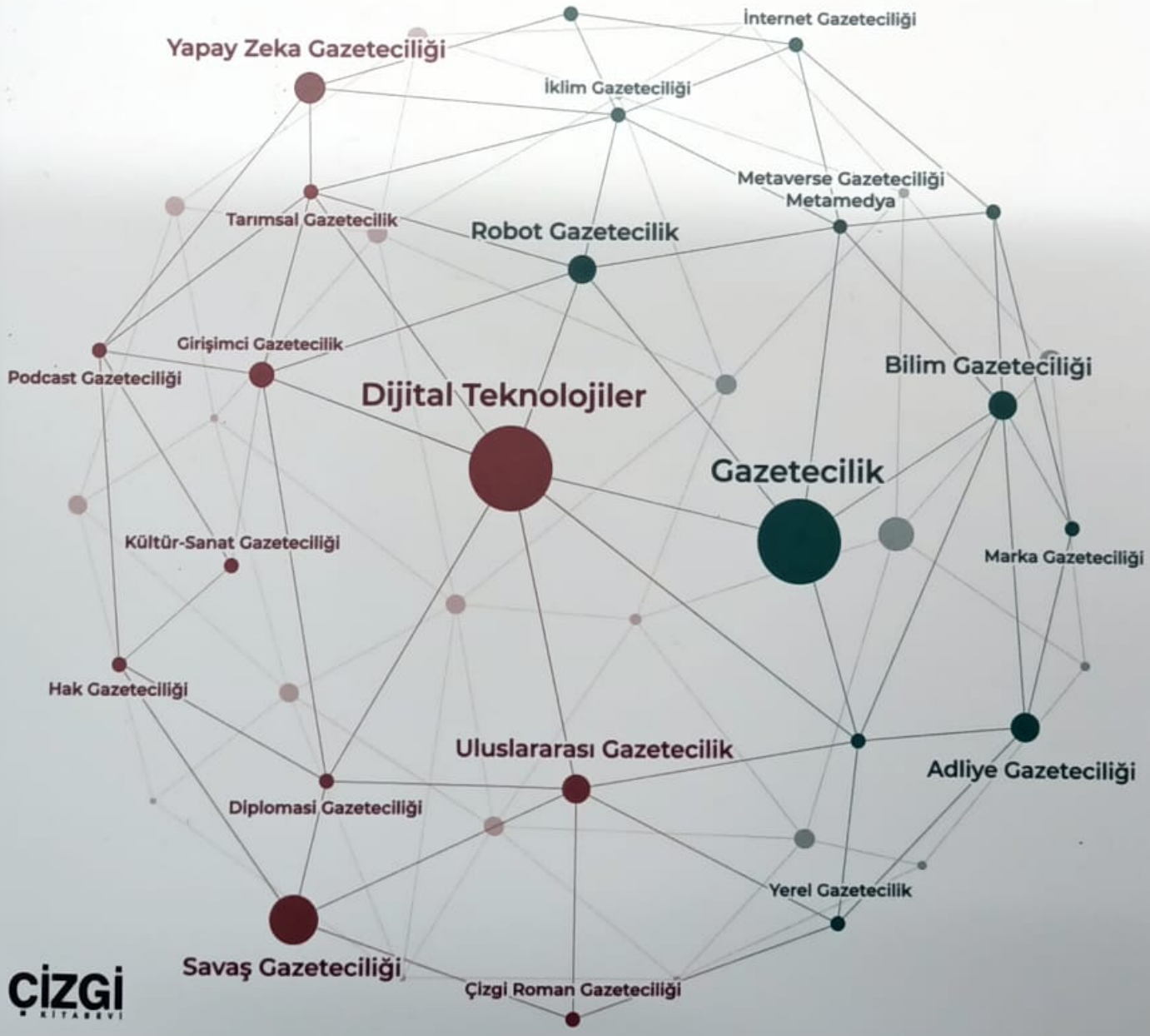
Dijital Çağda Uzman Gazetecilik

Editörler
Serkan Bayrakcı | Seçil Özay

2

ÇİZGİ KİTABEVİ

Dijital Çağda Uzman Gazetecilik II

Editörler
Serkan Bayrakcı | Seçil Özay

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Aslı Yapar GÖNENÇ
Prof. Dr. Belkıs ULUSOY NALÇAOĞLU
Prof. Dr. Burcu KAYA ERDEM
Prof. Dr. Ceyda BÜYÜKBAYKAL
Prof. Dr. Emine KOYUNCU
Prof. Dr. Enver Özgür GÖNENÇ
Prof. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR
Prof. Dr. Güven BÜYÜKBAYKAL
Prof. Dr. Hüseyin Emre BAĞCE
Prof. Dr. Necmi Emel DİLMEN
Prof. Dr. Özhan TINGÖY
Prof. Dr. Yusuf DEVRAN
Doç. Dr. Ahmet GÜVEN
Doç. Dr. Cem ÇETİN
Doç. Dr. Esra ÇİZMECİ
Doç. Dr. Gonca UNCU
Doç. Dr. Hediyetullah AYDENİZ
Doç. Dr. Levent ELDENİZ
Doç. Dr. Osman ÇALIŞKAN
Doç. Dr. Şevki IŞIKLI

Dijital Çağda Uzman Gazetecilik II

Editörler
Serkan Bayrakcı | Seçil Özay

çizgi
KİTABEVİ

Çizgi Kitabevi Yayınları:
İletişim

©Çizgi Kitabevi
Ağustos 2022

ISBN: 978-605-196-832-2
Yayıncı Sertifika No:52493

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -
Editörler
BAYRAKCI, Serkan | ÖZAY, Seçil
Dijital Çağda Uzman Gazetecilik II

Kapak Tasarımı
Oğuz GÜLLEB

Anahtar Kavramlar
Key Concepts
Gazetecilik, Dijitalleşme, İhtisas Gazeteciliği, Dijital İletişim, Haber
Journalism, Digitalization, Specialized Journalism, Digital Communication, News

Baskıya Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66

Baskı: Sebat Ofset
Sertifika No: 46039

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibiata Mah. | Alemdar Mah.
M. Muzaffer Cad. No:41/1 | Çatalçeşme Sk. No:42/2
Meram/**Konya** | Cağaloğlu/**İstanbul**
(0332) 353 62 65 - 66 | (0212) 514 82 93

www.cizgikitabevi.com
/ cizgikitabevi

İÇİNDEKİLER

Giriş 7

Tanıklıklar 2: Adım Adım Gazetecilik 11
Musa KESLER

Haber Editörlüğü 15
Haldun NARMANLIOĞLU

Bilim Gazeteciliği 25
Aysel AY

Çizgi Roman/Karikatür Gazeteciliği 43
Süheyla Nil MUSTAFA

Dış / Uluslararası Habercilik 61
Kübra KESKİN

Diplomasi Gazeteciliği: Kadife Eldivenlerle Gazetecilik 71
Canan EYİGÜN

Girişimci Gazetecilik 81
Sevim ERGÜN

Hak Haberciliği 99
Ahmet ÇETİNKAYA

İklim Gazeteciliği 111
Melek KILIÇGEDİK

İnternet Gazeteciliği 123
Serkan BAYRAKCI
Ferhat KORKMAZCAN

İstihbarat/Polis/Adliye Gazeteciliği ve Ötesi 141
Gülen SÖNMEZ
Murat SÖNMEZ

Kültür Sanat Gazeteciliği 163
Demet TOPTAŞ

Marka Gazeteciliği 177
Safa Görkem AKTAŞ
Mehmet ÖZÇAĞLAYAN

Metaverse'de Habercilik: Metamedya 201
Oğuz GÜLLEB

Podcast Gazeteciliği 223
Aysel ÇETİNKAYA
Neziha KARTAL

Robot Gazetecilik 243
Alattin ASLAN
Muhammed Akif ALBAYRAK

Röportaj Gazeteciliği 261
Seçil ÖZAY

Savaş Gazeteciliği 271
İlknur ŞİT

Tarımsal Gazetecilik 293
Derya Nil BUDAK

Yapay Zekâ Gazeteciliği 311
Mehmet BÜYÜKAFŞAR
Ozan YILDIRIM

Yerel Gazetecilik 333
Ali ÖZCAN

Çizgi Roman/Karikatür Gazeteciliği

Süheyla Nil MUSTAFA*

Günümüzde artan görselleştirme ve dijitalleşme çağında medya sürekli değişen pazarın ihtiyaçları karşısında kendini dönüştürmektedir. Bu duruma paralel olarak farklı gazetecilik biçimlerine ihtiyaç duyan haber medyası da grafik gazetecilik, çizgi roman veya karikatür gazeteciliği adı verilen daha ilgi çekici ve kapsamlı bir gazetecilik türünü geliştirmiştir.

Karikatür gazeteciliği, bilgi aktarmayı ve/veya izleyicide estetik bir tepki üretmeyi amaçlayan, belirli bir sırayla yan yana yerleştirilmiş resimsel ve diğer görüntülerdir. Weber ve Rall (2017, s. 378) karikatür gazeteciliğini ister basılı ister çevrim içi veya dijital olsun, gerçeğe dayalı haberleri sunmak için görsel ve sözlü işaretlerin (görüntü ve metinlerin) bir arada kullanıldığı kurgusal olmayan ardışık sanat olarak tanımlamaktadır. Tüm bu anlatma ve bilgilendirme sürecinde gazetecilik standartları da gözetilmektedir.

Karikatür gazeteciliği türü birçok farklı kavramla anılmaktadır. İngilizce ve Almanca literatürde karikatür gazeteciliği ile grafik gazetecilik, belgesel karikatür, grafik belgesel ve kurgusal olmayan (non-fiction) karikatür gibi farklı isimler karşılamaktadır (Weber ve Rall, 2017, s. 379).

Bu çalışmada, karikatür gazeteciliğinin tarihçesi, temel ilke ve nitelikleri, dünyada ve Türkiye'de karikatür gazeteciliğinin örnekleri, karikatürün habercilikte kullanımının avantajları ve dezavantajları ele alınacak olup günümüzde gitgide artan bir ivmeyle popülerleşen karikatür gazeteciliğinin gazetecilik alanına sağladığı yeni imkânlar, katkılar ve dönüşüme ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Karikatür Gazeteciliğinin Tarihçesi ve Gelişimi

Her ne kadar birbirinden çok farklı iki tür olsa da gazetecilik ve karikatür türlerinin ortak bir geçmişe sahip olduğu düşünülmektedir. 1800'lerden beri

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, suheyla.mustafa@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8588-3505

gazetelerde litografi (taş baskı) tekniğiyle görsel unsurların kullanıldığı bilinmektedir. Devrim sonrası Fransası'nda ise gazetelerde karikatür kullanımı popüler hale gelmekteydi (Munari Domingos ve Rodrigues Cardoso, 2021, s. 81). Gazetecilik ve karikatür ilişkisi, gazete ve dergilerde çizgi romanlara, komik ve editoryal karikatürlere yer verilmeye başlanmış olan yüzyıl dönemecinde hızlanmıştır denilebilir (Worcester, 2016, s. 137)

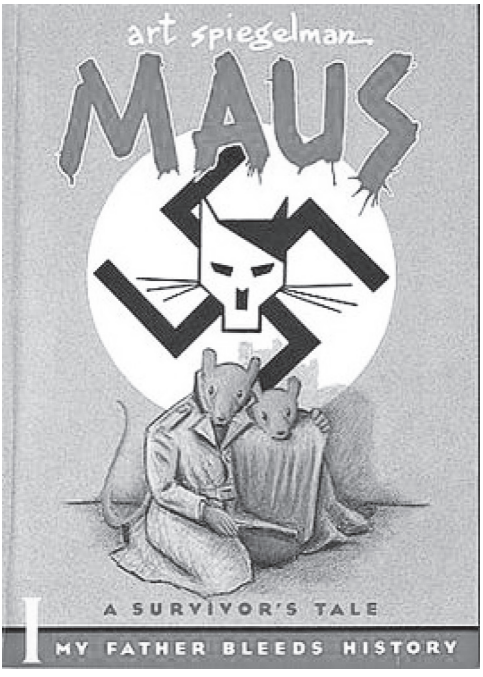
Bir asır öncesinde gazete ve dergilerde karikatürün kullanımı ile bugün özgün bir gazetecilik türü olan karikatür gazeteciliği arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Bugün çizgi roman gazeteciliği olarak da kavramlaştırılan modern gazeteciliğin içerdiği politik karikatürlerden ya da "mizah gazeteciliği"nden ayıran temel unsur amacı ve uygulanma biçimidir. Politik ve editoryal karikatürler gerçeğe uygun kaynaklara dayansa da bunların içerdiği siyasi yorum kurgusal ve mizahidir. Bu bakımdan gazetelerde yer alan karikatürlerin temel gayesi eleştirirken aynı zamanda eğlendirmektir. Ayrıca bu karikatürlerde karikatür gazetelerindeki gibi gerçek olayların görsel hikâye anlatımı aracılığıyla sunumu yerine siyasi olaylar hakkındaki yorumlar karakterlerin ağzından dile getirilmektedir (Weber ve Rall, 2017).

Worcester (2016, s. 137)'in de belirttiği üzere, editoryal karikatüristler kamusal meseleler hakkında yorum yaparken kendilerinden *"birden fazla tanık aramaları, kaynaklar hakkında mümkün olduğunca fazla açıklama yapmaları veya çeşitli taraflardan yorum istemeleri"* şeklindeki gazetecilik pratikleri beklenmemekteydi. Gazeteci ile karikatüristin gazete içindeki görev tanımı gayet netti: Gazetecilerden gerçeğe dayanan haber toplaması ve hazırlaması, karikatüristlerden ise çizdikleri kurgusal ve sanatsal karikatürler yoluyla okuyucuları eğlendirmeleri beklenmekteydi. Ağırlıkla siyasi hicve dayalı mizah gazete veya dergileri ise karikatürlerle güldürmenin yanı sıra siyasi muhalefet yapmayı da hedeflemekteydi. Ancak bu tür mizah gazeteciliğinde de gazetecilik prensipleri ve çalışma pratikleri gözetilmek yerine daha çok komik ve kurgusal karikatürler mevcuttu. Osmanlı İmparatorluğu'nun basın tarihi incelendiğinde 1870'lerden beri ivme kazanan Osmanlı-Türk modernleşmesi sürecinden beri yayınlanmış çok sayıdaki mizah gazete ve dergileri bu tarz mizah gazeteciliğine örnek oluşturmaktadır (Türk, 2020).

Karikatür ve gazetecilik arasındaki zorlu ilişkiyi daha iyi anlamak için, karikatür ve grafik roman tarihine göz atmak gerekmektedir. Gerçek olaylara dayanan hikayeler anlatan karikatürler, 1967 ve 1975 yılları arasında ABD'deki yeraltı çizgi roman hareketiyle ortaya çıkmıştır. Bu hareketin kilit yazarları arasında Robert Crumb, Harvey Pekar ve Harvey Kurtzman gibi isimler sayılabilir. Kurtzman'ın, 1950'lerde EC Comics için yazdığı ünlü savaş çizgi romanları o güne kadarki çizgi romanlara kıyasla alışılmadık derecede bir derinlemesine araştırmaya ve olgusal doğruluğa dayanıyordu. 1980lere kadar gelen süreçte

bilimsel araştırma ve bulguya dayanan çizgi romanların gelişimi çizgi romanların yetişkinlerin okuyabileceği ciddi içerikleri sağlayan bir tür olarak kabul görmesine sebep oldu. Grafik roman adı verilen ve ortalama olarak bir roman boyutundaki uzun çizgi romanın özellikle eğitim materyali olarak veya bilgi sağlama amaçlı kullanımı sonucunda çizgi roman türünün prestiji daha da arttı. Will Eisner'in 1978'de yayınlanan *A Contract with God* (Tanrı ile Sözleşme) adlı kitabı bu gelişmeye örnek olarak gösterilebilir. Ancak, Weber ve Rall (2017)'a göre Tanrı ile Bir Sözleşme'den önce, çizgi romanın daha eski örnekleri olarak kabul edilebilecek başka eserler de yayınlanmıştı. Bu nedenle, yaygın algının aksine, Eisner'ı grafik romanın mucidi olarak adlandırmak gerçekte doğru değildir (382). Yine de 1970'lerin sonlarına gelindiğinde artık karikatür türünün gerçekliğe dayanan ve ciddi içerik sunan "ciddi edebiyat" kategorisinde olduğu kabul edilmekteydi (Weber ve Rall, 2017, s. 381).

O dönemde grafik romancılıkta çığır açan bir başka çalışma da Art Spiegelman'ın ünlü grafik romanı *Maus* (2003)'tür. Bu eserde, kahraman olarak fareleri [Yahudileri temsil eden] ve kedileri [Almanları temsil eden] kullanan sanatçı soykırımı yeniden kurgulamıştı. Anlatımdaki yaratıcılığın yanı sıra grafik romanda araştırmaya ve otobiyografik bilgilere dayanan verilerin kullanılması nedeniyle bu çalışmanın grafik roman tarihinde devrimci bir eser olduğu düşünülmektedir. Art Spiegelman, söz konusu eseriyle 1992'de Pulitzer Özel Ödülü'ne layık görülmüştür (Munari Domingos ve Rodrigues Cardoso, 2021, s. 87).

Resim 1. *Art Spiegelman'ın Pulitzer Ödüllü grafik romanının kapağı. (https://en.wikipedia.org/wiki/Maus)*

Resim 2. *Art Spiegelman'ın Pulitzer ödüllü grafik romanı, Maus'tan bir karikatür. (https://en.wikipedia.org/wiki/Maus)*

Maus, oldukça tartışmalı bir konuyu kapsamlı bir araştırmaya dayanarak sunmakta ve açıkça yetişkin bir izleyici kitlesine hitap etmekteydi. *Maus*'un medya ve yayıncılık dünyasındaki olumlu etkisi benzer grafik romanların yükselişine ve desteklenmesine yol açmıştır. Çizgi romanların çocuklar ve hatta niteliksiz okuyuculara hitap eden bir tür olarak konumlandırılması grafik roman türünün yükselişiyle sona ermiştir (Weber ve Rall, 2017, s. 382).

Karikatür Gazeteciliğinin Temel İlkeleri ve Nitelikleri

Karikatür gazeteciliği, sıralı görsel hikâye anlatımı yoluyla gerçek olayları belgeleyen çizgi romanlardır (Weber ve Rall, 2017, s. 378). Karikatür gazeteciliği, çizgi roman veya grafik gazeteciliği, kelimelerin ve çizilmiş görüntülerin bir bileşimi olarak tanımlanabilecek olan ve çizgi roman çerçevesini kullanarak yapılan bir gazetecilik biçimidir. Çizgi roman veya karikatürlerin gazetecilikte geçmişten beri kullanımından farklı olarak, yeni bir tür olan karikatür gazeteciliği kurgusal bir içerik sunmamakta, gerçek haber, kişi ve olayları karikatür veya çizgi roman şeklinde hikayeleştirmektedir. Bu açıdan, karikatür gazete-

sinde kullanılan kelime balonları bir haberdeki olaya dahil olan veya şahitlerin gerçek beyanlarını içermektedir.

Geleneksel gazetecilikte olduğu gibi, karikatür gazeteciliğinin de kalıplaşmış ve tanımlanmış kesin bir kuralı olmayıp farklı çeşitli uygulamalar mevcuttur. Karikatür gazeteciliği uygulamalarının ortak niteliği, birçoğunun tanıklarla mülakatlar gibi birincil haber kaynaklarına dayanmasıdır. Karikatür gazeteciliği gazetecilik tekniklerinin çizgi roman ortamında kullanımı sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu tarz gazetecilikte gazeteciler sözlü ifadeyle haber yapmak yerine haber içeriğini çizerek sunmaktadır.

Nitelikleri ve uygulama pratikleri bakımından karikatür gazeteciliği 1970'lerden beri süregelen Yeni Gazetecilik ve Edebi Gazeteciliğin anlatı geleneğini benimseyen uzun biçimli gazeteciliğin ve halen gelişmekte olan Yeni Yeni Gazeteciliğin bir çeşidi olarak değerlendirilebilir (Boynton 2005, s. 8). "Geleneksel gazete muhabirlerinin aksine, yeni gazeteciler, okuyucuları konuya mümkün olduğunca yaklaştıran, geniş diyalog kullanımı, arka plan ayrıntılarının uzun açıklamaları, birinci şahıs anlatıları ve sahne sahne anlatım gibi edebi türlere özgü teknikleri kullandılar." (Worcester, 2016, s. 140).

Karikatür gazeteciliği Yeni Gazeteciliğin birçok niteliğini taşımaktadır (Weber ve Rall, 2017, s. 383):

> *"Her ikisi de sosyal, sosyo-politik, kültürel ve alt kültürel olgularla ilgilenir; her ikisi de olgusal olarak doğru bilgileri düzyazı yazmanın veya kurgunun edebi teknikleriyle birleştirir; her ikisi de diyalogları genellikle konuşma tonunda kullanır; hem olay yerinde hem de olayın konusuna ve sahnesine dalarak gündelik hayatın ayrıntılı gözlemine odaklanır; her ikisi de duygusal yakınlık yaratır; her ikisi de öznel raporlamaya odaklanır; ve her ikisi de uzun süredir yaratıcı ama kurgusal olmayan bir gelenek içindedir."*

Karikatür gazetecilerinin çalışmalarının büyük çoğunluğu "sert haberler" olarak adlandırılan haber kategorisi içerisinde değerlendirilmektedir. Rall vd. (2013, s. 353)'e göre haberler, yumuşak ve sert haberler olarak ikiye ayrılmaktadır:

> *"Yumuşak haberler, ünlü dedikoduları, insan ilgisi (human interest), yaşam tarzı tavsiyeleri, tüketici bilgileri ve eğlence haberleri gibi makalelerden oluşur. Buna karşılık, sert haberler, ciddi sonuçları olan ve kamu yararına olan hikayeler olarak tanımlanabilir; buna son dakika haberleri, önemli sorunlar veya günlük yaşamdaki kesintiler dahildir."*

Sert haberlere örnek olarak savaş, mülteci krizi, salgın hastalıklar, aile içi şiddet, insan kaçakçılığı veya marjinalleştirilmiş gruplara (göçmenler veya uyuşturucu bağımlıları gibi) dair haberler sayılabilir (Weber ve Rall, 2017, s. 382).

Karikatür gazeteciliği, ciddi haber içerikleri sağlamakta ve gazeteciliğin yeni türlerinden etkilenmiş olsa da günümüzde birçok karikatür uygulayıcısının gazetecilik eğitimi veya birikimi olmadığı ve daha çok karikatürist olarak eğitim almış oldukları bilinmektedir. Dijitalleşme, yeni okuyucuya ulaşmakta güçlük çeken klasik basılı çizgi roman üreticisi karikatürist ve illüstratörler için yeni imkanlar sağlamıştır. Bu sanatçılar, her ne kadar gazetecilik geçmişleri olmasa da çizgi roman üretimindeki birikimleriyle gazeteciliğin "oradasın" perspektifini ve iyileştirme amacını birleştirmiştir. Böylece, "bir amaca yönelik" hikayeler anlatmak için çizgi roman türünün araçlarını ve kurallarını kullanmaya başlamışlardır.

Gazetecilikte, özgünlük ile doğruluk (accuracy), inanılırlık (credibility), güvenilirlik ve gerçeklere uygunluk (truthfulness) arasında bağlantı kurmak yaygın bir prosedürdür. Özgünlük, yalnızca doğru olmak ve gerçekleri doğru bir şekilde bildirmek değil, aynı zamanda gazetecinin haber yaparken keşfettiği arka plan, bağlam, farklı bakış açıları, tonlama, ifadeler ve halkın duyguları gibi nüansları da yansıtmasını gerektirir. Bu nedenle gazetecinin sadece gerçekleri iletmesi değil deneyimleri yoluyla o habere ilişkin edindiği özgün bilgiyi de katması beklenmektedir.

Özgünlük prensibini gerçeklere uygunluk (truthfulness) olarak tanımlayan Weber ve Rall, sadece sözlü metin değil, aynı zamanda panellerde gösterilen karakterler ile çizgi roman muhabiri veya muhabirinin görsel temsilinin, görüşülen kişiler, tanıklar, eylemler ve mekanların da gerçeklere uygun olarak karikatür gazeteciliğinde sunulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, gazetecilik bağlamında özgün, kurgusal olanın karşıtı olarak görülebilir. Karikatür gazeteciliğinde her şey doğruya ve olgulara dayanmalı ve sağlanan bilgilerin doğruluğu ispatlanabilir olmalıdır (Weber ve Rall, 2017, s. 380)

Haber içeriğinin özgünlüğünü artırmak adına karikatür gazetecileri çoğunlukla uzmanların yorumlarına, görgü tanıklarıyla yapılan söyleşilere veya olay yeri raporlarına başvurmaktadır. Karikatür gazetecisi, gerçeklere dayanan bir eser ürettiğini göstermek için önsöz ve son sözler, ekler, dipnotlar, bağlantılar, fotoğraflar, videolar, ses kayıtları vb. kullanmakta, böylece okuyucuya edindiği bilginin kaynağını göstermekte ve bu bilgilerin sunumda değiştirilip değiştirilmediğine dair bir fikir vermektedir (Plank, 2017, s. 35).

Karikatür gazeteciliğinin teknikleri her geçen gün güncellenmekte ve gerek karikatür sanatçıları gerekse gazeteciler gazetecilik ve karikatür kodlarını yani haber oluşturma ve karikatür sanatını daha yeni bir şekillerde bir araya getirmektedir. Çizgi roman gazetelerindeki çizimlere gerçek fotoğrafların iliştirilmesi bu yeni yöntemlerden biridir.

Çizgi roman sanatçısı Joe Sacco, eserlerindeki gerçekçilik vurgusunu artırmak için resmettiği tanıkları oldukça ayrıntılı ve gerçeğe uygun olarak çizmektedir. Karikatürist Scott McCloud'a göre daha az ayrıntılı, stilize edilmiş bir çizim daha az kişisel, daha az bireysel ve daha evrensel olup okuyucunun kendini o resimle ilişkilendirmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak, Sacco'nun eserlerindeki gibi ayrıntılı resimler, okuyucuyu gerçekte var olan belirli bir kişiyle karşı karşıya getirmektedir ve okuyucuda gerçeklik algısı yaratmaktadır (Bake ve Zöhrer, 2017, s.86).

Özetle, karikatür gazeteciliği olgusal bir tür olarak tasnif edilebilir. Aynı zamanda, bu tür gazetecilik çizgi romanların (genellikle kurguyla ilişkilendirilen) yerleşik tür geleneklerini ve gazetecilik geleneklerini birleştirmektedir.

Karikatür Gazeteciliği Örnekleri

Özellikle dijitalleşmenin ve medya yakınsamasının tüm dünyada yükseldiği son on hatta yirmi yıldır gerçek yaşam kesitlerini veya haberlerini yansıtmak için çizgi roman aracını kullanmak popüler hale gelmiştir. Karikatür gazeteciliği yayınları ABD ve Batı Avrupa'da, Rusya, Hindistan, Lübnan, Peru gibi ülkelerde yaygınlaşmaktadır. Eserlerin çoğu çevrim içi olarak ve yerleşik yayınevlerinin yanı sıra küçük çaplı basın kuruluşlarıyla iş birliği içinde yayınlanmaktadır. Son yıllarda, karikatür gazeteciliği çalışmaları Harper's Magazine, The Atlantic, The New Yorker, The New York Times, The Boston Globe, The Guardian, Slate, Columbia Journalism Review ve LA Weekly gibi yayınlarda yer almıştır (Weber ve Rall, 2017, s. 380; Thorne, 2019).

Her ne kadar modern gazetecilik pratik ve prensipleri üzerine bina edilse de çizgi roman gazeteler, çoğunlukla resmi olarak akredite gazeteciler yerine serbest yazarlar ve sanatçılar tarafından hazırlanmıştır. Joe Sacco, Dan Archer, Matt Bors, Ted Rall, Josh Neufeld, Susie Cagle, Sarah Glidden, Jen Sorensen, Patrick Chappatte, Reinhard Kleist ve Erin Polgreen dahil olmak üzere birçok gazeteci karikatür gazeteciliğini uygulamaktadır. 2012 yılında Erin Polgreen tarafından piyasaya sürülen Symbolia adı verilen tablet dergisi resimlendirilmiş gazeteciliğin ilk multimedya dergisi olarak kabul edilmektedir (Rall, vd. 2013, s. 348).

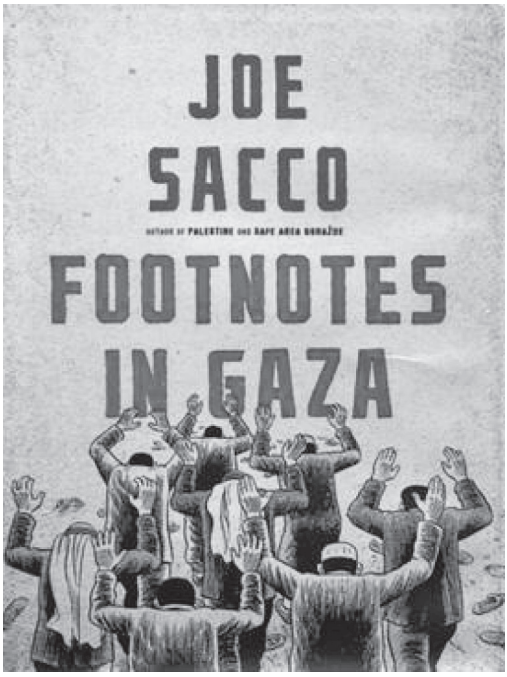
1988'den 1992'ye kadar 6 sayı yayınlayan Joe Sacco'nun *Yahoo*'su gibi dergiler, karikatür gazeteciliğinde diğer uluslararası bölümlerin yolunu açtı. İtalya'da basılan *Mamma!* dergisi ile ABD ve Avrupa'da dijital olarak 2010'lardan itibaren yayınlanan Symbolia ve *the Nib* gibi diğer "tablet dergileri" buna örnektir (Gubitosa, 2021, ss. 61-80). Karikatür gazeteciliği, Fransız dergisi Charlie Hebdo, Amerika Birleşik Devletleri'nde haftalık olarak yayınlanan

Village Voice dergisi, İtalya'da Cuore ve Linus gibi hiciv dergileri ve karikatür gazeteciliğinin hicivle iç içe geçtiği gençlik karşı kültürlerine dayanan çeşitli dergilerde kullanıldı (Gubitosa, 2021, s.64).

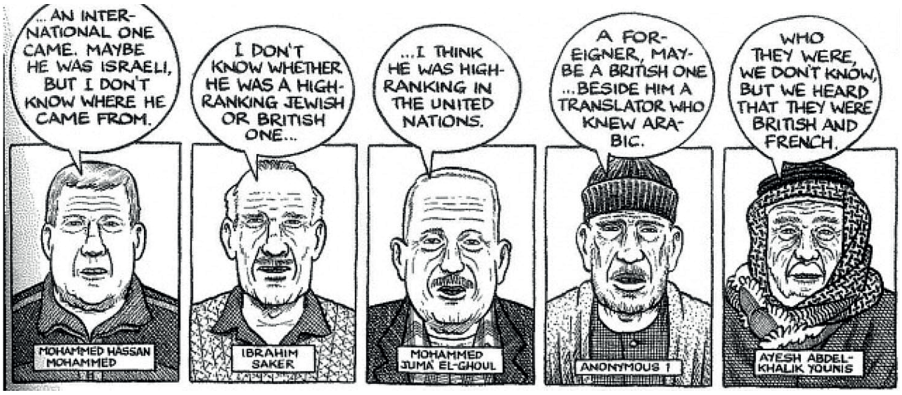
Bu türün en çok tanınan uygulayıcılarından ve belki de 1990'lardan beri öncülerinin başında yer alan olan Joe Sacco Portland, Oregon'da yaşayan Malta asıllı bir gazetecidir. Joe Sacco, *Safe Area Goražde*, *Palestine* ve *Footnotes in Gaza* gibi kitapları nedeniyle dünyanın en önde gelen karikatür gazeteciliği yazarlarından biri olarak kabul edilmektedir (Sacco 2000, 2001, 2009). Sacco, 1991 ve 1992 yılları arasında İsrail yönetimindeki bölgelerden Filistinlilerle yapılan yüzlerce röportajdan yararlanarak gerçek bir karikatür belgeseli olarak hazırlamış olduğu çizgi roman dizisi Filistin'in (Sacco 2001) ilk bölümünü 1993 yılında yayınlaması sonucunda kariyerinde yükselişe geçti. Sacco'nun bu ilk eserleri, biyografi ve hatırat gibi gerçekliğe dayanan kurgusal olmayan grafik romanlardan ayrılmaktadır (Rall, vd. 2013, s.348).

Sacco, karikatür gazeteciliği uygulamasını kapsamlı belgelere dayandırmakta ve hikayelerini hazırlamak için derin ve uzun yıllar süren araştırmalar yürütmekte olan eğitimli bir gazetecidir. Araştırma konusu olan özneler, genellikle Orta Doğu ve eski Yugoslavya'daki çatışma bölgelerinden kurtulan insanlardan oluşmaktadır. Bu insanların mahremiyetini ve güvenliğini koruyabilmek için Sacco, çizgi romanlarındaki hikayelerinde öznelerin isimlerini değiştirmekte ve yüzlerini de anonimleştirmektedir.

Hâkim habercilik modelinden farklı olarak, Sacco'nun karikatür gazeteciliğindeki kaynaklar, çoğunlukla görüşlerine pek rağbet edilmeyen sıradan insanlardan oluşmaktadır. *"Gazze'deki Yeraltı Savaşı"*nda Sacco, hem askeri operasyondan doğrudan etkilenen Filistinlilerle hem de İsrail ordusu yetkilileriyle yapılan röportajlardan yararlanmıştır. İlaveten, Gazze'ye yapmış olduğu gezi sırasındaki gözlemlerini de eserine dahil etmiştir. Tanıklık ve gözlemlerden başka gazetecilerin araştırmalarında kullandığı standart resmî belgelere de Filistin yetkililerinin ve Birleşmiş Milletler Yardım ve Çalışma Ajansı'nın raporlarıyla ulaşmıştır (Macdonald, 2017, s. 59).

Resim 3. *Joe Sacco'nun karikatür gazeteciliğinde çığır açan eseri, Footnotes in Gaza: A graphic novel.*

Resim 4. *Joe Sacco'nun olay tanıklarını resmettiği ve tanık ifadelerine yer verdiği Footnotes in Gaza eserinden bir karikatür (Sacco'dan akt. Bake ve Zöhrer, 2017, s. 90).*

Sacco, *Safe Area Gorazde* (Güvenli Alan Gorazde) adlı eserinde Bosna Savaşı'nın gelişen tarihsel anlatısına önemli bir katkı yapmıştır. Yakın geçmişin anılarının yeniden yazılmasında ve tarihi şekillendirmedeki etkisi nedeniyle bu eser karikatür gazetesi olmasının yanı sıra "tarihi-grafik romanlar" kategorisinde de tanımlanabilir. Sacco eserinde iki tür bölüme yer vermektedir, bazı bölümlerde kendisini resmetmekte ve otobiyografik deneyimlerini anlatmakta, diğerlerinde ise tanıklarla söyleşilere ve tarihsel bilgiye yer vermektedir (Joshua Kavaloski, 2019, 136-7).

Resim 5. *Sacco'nun Safe Area Gorazde Eserinden Bir Çizimi. (Sacco'dan akt. Joshua Kavaloski, 2019, s.130).*

Güvenli Alan Gorazde, 227 sayfa uzunluğundaki bir çizgi romanda tarihsel bilgi ve dökümana dayanan toplam 100 sayfa olan sekiz siyah çerçeveli bölüm içermektedir. Böylece eserin neredeyse yarısı Bosna Savaşı ve Gorazde'deki olaylara tarihsel bir bakış açısı sağlamaktadır. Siyah çerçeveli bölümler genelde bir kişinin tanıklığıyla anlattığı olay örgüsüyle başlamaktadır. Ancak bu bö-

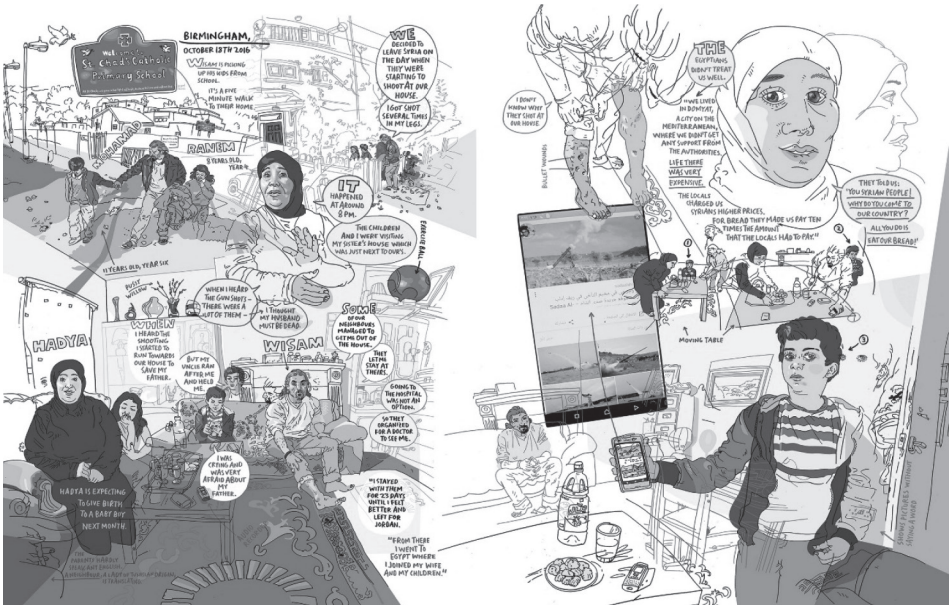
lümlerin tümü benzersiz bir söylemsel özellik benimsiyor: Tanığın ifadesinin devamında tipik olarak, bölgenin tarihinin bir taslağı üçüncü şahıs anlatısıyla sunulmaktadır (Joshua Kavaloski, 2019, 129-130).

Sacco'nun izinde birçok çizgi roman gazetecisi hem gazeteciliğin prensip ve iş yapma biçimlerini sürdürmekte (rapor etme, fiziksel olarak haber sahasına girme, taraflarla mülakat, metinsel ve görsel tabanlı bilgileri belgeleme gibi) hem de bir yazar veya sanatçı gibi haber üzerinde çalışarak çizgi roman biçiminde son bulan bir sanat eseri üretmektedir. Özetle, karikatür gazetecisi gazetecilik ve sanatsal yaratıcılık ekseninde haber üretimi yapmaktadır (Weber ve Rall, 2017, s. 376).

Lübnan merkezli bir karikatür gazetecisi olan Rawand Issa, mahkeme davalarını, polis şiddetini ve siyasi meseleleri tasvir etmektedir. Aslen mesleğe gazeteci olarak başlamıştır. 2015 sonbaharında Beyrut şehir merkezindeki Le Gray Otel'de yaklaşık 50 kişinin tutuklandığı hükümet karşıtı protestoları gözlemlemiş ve Le Gray davasıyla ilgili çalışması, ilk olarak Arapça bir yayın olan *The Legal Agenda*'da yayınlanmıştır. Belçika'da ise bir başka karikatür gazetecisi, Jeroen Janssen 2018'de Hollandaca yayınladığı Doel ("People Still Live Here: Signs of Life in Doel") adlı eserinde kentsel dönüşüm için yıkıma mahkûm olan bir kasabayı ve buna direnen kasabalıları tasvir etmiştir (Thorne, 2019).

Karikatür gazeteleri illüstratör ve gazetecilerin ortak çalışması olarak da üretilebilmektedir. Buna örnek olarak 2015 yılında açıldığında çiftçiler tarafından protestolarla karşılanan Tia Maria altın madeni ile ilgili çevresel anlaşmazlıkları konu alan bir multimedya parçası olan La Guerra Por El Agua (Su Savaşı) adlı eser gösterilebilir. Perulu bir illüstratör, yazar ve çizgi roman ve grafik roman editörü olan Jesús Cossio, bu eserini OjoPúblico (Public Eye) olarak bilinen bir grup gazeteci ile işbirliği içinde oluşturmuştur. Cossio görüntüleri çizmiş, Nelly Luna Amancio ise metinleri yazmıştır (Thorne, 2019).

İngiltere'de yaşayan Olivier Kugler, röportaj illüstratörü olarak çalışmakta ve daha çok göçmenler konusunda çizgi roman gazeteleri üretmektedir. 2018'de yayınladığı *Escaping Wars and Waves: Encounters with Syrian Refugees* adlı eseri Birleşik Krallık, Birmingham'daki Suriyeli mülteciler hakkındadır. Bu çalışmayı oluşturmak için Kugler, Irak Kürdistanı, Yunanistan, Fransa, İsviçre ve Birleşik Krallık'taki kamplarda, yollarda ve geçici yerleşim yerlerinde bulunan Suriyeli mültecilerle röportajlar yapmış ve fotoğraflamıştır (Thorne, 2019).

Resim 6. *Olivier Kugler'in Escaping Wars and Waves: Encounters with Syrian Refugees adlı eserinden bir çizimi (https://www.cjr.org/special_report/comics-journalism.php).*

Rusya'da çalışan bir grafik sanatçısı olan Victoria Lomasko çalışmalarında Rusya'daki iktidara muhalif halk hareketlerini konu edinmektedir. 2017'de yayınlanan Other Russias'tan adlı ilk görsel gazetecilik koleksiyonu olan eserinde protestolarda, hapishanelerde ve sanayi kentlerindeki Rus halkının korkularını ve umutlarını tasvir etmiştir (Thorne, 2019).

Çizgi Romanın Habercilikte Kullanımının Avantajları ve Dezavantajları

Çizgi romanın kurguya dayanan bir sanat, gazeteciliğin ise kurgudan ziyade doğruluk prensibini benimseyen araştırma metodolojisine dayanması nedeniyle karikatür ile gazetecilik arasında zorlu bir ilişkinin mevcut olduğu söylenebilir.

Karikatür gazeteciliğinde haber içeriği kurgusal bir şekilde sunulduğu için, bu tarz gazeteciliğin haberciliğin doğruluk prensibiyle uyuşup uyuşmadığı, yani gazetecilerinin doğruyu söyleyip söylemediği, haberlerinin kurgusal olup olmadığı soruları gündeme gelmiştir. Karikatür gazeteciliği, karikatürün bir sanat eserinin kurgusallığı ve özgünlüğü ile gazeteciliğin doğruluk ve nesnellik ilkelerini bir araya getirmeye çalışmaktadır (Weber ve Rall, 2017, s. 376; Vanoost ve Sepulchre, 2019, s.85).

Weber ve Rall çizgi romanların sadece kurgu veya komik resimler içeren bir tür olarak değil de haber içeriğini aktarmaya yarayan bir araç veya ortam

olarak düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan ciddi başlık ve haberlerin çizgi roman ortamında anlatılması mümkündür (Weber ve Rall, 2017, s. 378).

Geleneksel gazeteciler gibi karikatür gazetecileri de gerçeklere dayalı araştırma, özgünlük, güvenilirlik ve sağlam kanıtlarla desteklenen bilgilerle tanımlanan gazetecilik etik standartlarına uygun davranmak zorundadır. Bu bağlamda, spekülatif varsayımlara veya gerçeklerin aşırı öznel yorumlarına kesinlikle izin verilmemelidir. Çizgi roman gazetecilerinin haberin sözlü içeriğine veya röportaja ekledikleri etkileyici imgeler veya çizimlerinin habere öznel yorumlarını katmasına imkân verdiği düşünülmektedir. Bazıları habere dair öznel yorum içeren bu tarz görselleri haber içeriğine müdahale olarak yorumlamakta ve karikatür gazetelerinin haberciliğin objektiflik ilkesinden sapması olarak değerlendirerek eleştirmektedir. Bazıları ise bu görsel müdahaleyi, geleneksel gazetecinin de yaptığı haber içeriğine dair yorum veya vurgulama biçiminde değerlendirerek isabetli ve gerekli bir tavır olarak görmektedir. Karikatür gazeteciliğinin öncüsü Joe Sacco bu konuda şunları ifade etmektedir:

> *"Gerçek şu ki, hiç kimse bir hikâyenin tamamını anlatamaz, herkes istediği şeye odaklanır, ayrıntılar fotoğraflardan kesilir, hikayeler bir düzenleme sürecinden geçer. Her tasvir bir dereceye kadar bir filtredir ve bu düzeyde birinin sorunlu bulabileceği bir şeydir. Çalışmamda yorumlayıcı bir unsur olmasına rağmen bir şeyler uydurmuyorum" (Sacco'dan alan. Rall, vd. 2013, s. 358)*

Modern gazeteciliğin gelişmeye başladığı yüzyıl dönemecinden bu yana medya kurumlarının haber odalarında nesnellik gibi değerler veya ters çevrilmiş piramit gibi gelenekler esas alınmakta ve gazete haber ve içeriklerindeki temsillerin gerçeği yansıttığına dair bir bakış açısı türetilmekteydi (Buozis ve Creech 2018, s. 1431). Gazetecilik uygulamasının ne derece nesnel olabileceği sorusu veya gazeteciliğin objektiflik değerinin gazetecilik pratiklerine yansımasına dair sorunsal sıkça tartışılmış ve araştırma konusu olmuştur.

İngiliz kültürel araştırmaları haber metinlerinin bir toplumda süregelen tarihsel, politik, ekonomik ve sosyolojik koşullar bağlamında meydana geldiğini, bu bakımdan metinlerin hakikate işaret etmekten ziyade hakikatin seçili bir yorumunu türeten yazın türleri olduğunu gösterdi. Benzer şekilde yapısalcı antropologların ve dilbilimcilerin çalışmaları da haber metinlerinin gerçeklikle ilişkisinin sorunlu tarafına işaret etmekteydi. Barthes'a göre, haber sadece toplumdaki gerçeğin aktarımı değil, olayları ve bireyleri daha geniş bir sosyal ilişkiler sistemine dahil eden bir anlam yapısıydı. Lule gibi daha sonraki bilim adamları, Barthes'ın anlatının mitolojik rolü hakkındaki fikirlerinden yola çıkarak gazeteciliğin bir mit olarak nasıl çalıştığına dair zengin bir literatür geliştirdiler. Lule, gazetecilikteki haber metinlerinin anlatı tarihindeki halk hikayelerine veya arketipsel anlatı biçimlerine dayandığını çalışmalarında gös-

termiştir. Haber metinleri, kültürel eserler olarak tanımlandığından beri, haber yazımının belirli tarihsel ve kültürel bağlamlar sonucunda hakikat ve iktidar arasındaki ilişkiyi türetecek şekilde yaratılan anlatılara dayandığı düşüncesi gelişmiştir (Buozis ve Creech 2018, s. 1433-4).

Ancak bu bakış açısının gelişimiyle ortaya çıkan post-modern bir epistemoloji ise gerçekliğin var olmadığı gibi bir iddiada bulunmamaktadır. Her ne kadar haber anlatılarını üreten gazetecilerin gerçeklik inşasına dair gücü ellerinden alınmış olsa da gerçekliğin birçok başka sunumunun veya anlatısının olabileceği fikrine imkân sağlamıştır. Böylece bu tavır, bir haber metninin sunduğu hâkim anlamı anında kabul etmek yerine çözümlemeyi ve yazarın otoritesi ve niyetini okumayı mümkün kılmaktadır. Yine de bu post-modern eleştiride, haber anlatısının kurgusal veya fantezi olduğu gibi bir iddia yoktur. Haber metni gerçekliğin tamamen kendisi değil belirli bir temsilidir, ancak kurgu metin de değildir. Bu anlamda haber üretimi olgulara dayanmakta, olgu ve kurgu arasındaki ayrım haber üretiminin önemli bir prensibi olarak sürdürülmektedir.

Sacco gerçeklere tanık olmak, doğrulamak ve gerçekleri bildirmek için standart gazetecilik yöntemlerinin önemine vurgu yapmaktadır. Bu itibarla, karikatür gazeteciliği, "gazetecilerin standart yükümlülükleri, doğru haber yapmak, alıntıları doğru yapmak, iddiaları doğrulamak" konusunda herhangi bir habercilik biçiminden daha az yetenekli değildir (Sacco'dan akt. Macdonald, 2017, s. 56).

Karikatür gazeteciliğine dair bir başka eleştiri de bu türün örneklerinin ilginç veya haber değeri taşıyan haber içeriği sağlamadığını iddia etmektedir. Bu bakış açısına göre, Sacco'nun Filistin üzerine yapmış olduğu çalışması her ne kadar karikatür gazeteciliğinde öncü bir çalışma olarak dikkat çekse de bunun gazetecilik olmadığı ve gazeteciliğin geleneksel ilkelerinden olan haber değeri/ilginçlik (newsworthiness) prensibini taşımadığı iddia edilmiştir (Woo'dan akt. Rall,vd. 2013, s. 351). Bu bakış açısına göre emek yoğun bir üretim sürecine dayandığı için karikatür gazetelerinin ortaya çıkması zaman almaktadır. Bu nedenle de haberi duyurmakta diğer gazetecilik türlerinde olduğu kadar süratle hareket edilememektedir.

Karikatür gazeteciliğinin ilginç haberleri hızla yayamadığına dair eleştiriye karşı çıkanlar ise karikatür gazetecilerinin emek-yoğun bir gazetecilik pratiği nedeniyle her ne kadar güncel haberleri sunmakta yavaş kalsalar da bir habere dair farklı ve egemen anlatı dışındaki bakış açılarını gündeme taşıdıklarını belirtmektedir (Thorne, 2019). Örneğin, Sacco'nun Filistin üzerine çalışması, bir Birleşmiş Milletler raporunun dipnotunda işaret edilen Filistin'de yapılan soykırım niteliğindeki cinayetleri konu edinmiş ve o güne kadar defalarca anlatılmış bir hikâyeyi yeniden ve farklı bir şekilde dünya gündemine taşımıştır.

Karikatür gazetecilerinin medya şirketlerine ve haber ağlarına bağlı olarak ve bunların gözetiminde çalışan gazetecilerden daha özgür bir şekilde haber içeriği üretebildikleri ve bu açıdan karikatür gazeteciliğinin geleneksel gazetelerdeki sansür veya denetim mekanizmasının dışında kalarak muhalif bir haber söylemine alan açabildiği düşünülebilir. Birçok karikatür gazetesinin İnternet aracılığıyla yayınlandığı ve geleneksel medyada yer verilmeyen haber içeriğini dünya kamuoyunun gündemine getirdiği bilinmektedir (Rall vd., 2013, s. 353).

Karikatür gazetelerinin özellikle çarpıcı görsel sunumları sayesinde geleneksel haber medyasını takip etmeyen çoğunlukla genç yaşlardaki okuyucu kitlesine ulaşmakta daha başarılı olduğu düşünülebilir. Yeni hedef kitlelere ulaşmaktaki başarısı nedeniyle The Guardian, San Francisco Public Press veya Swiss Neue Zurcher Zeitung gibi gazeteler ve çevrim içi dergiler karikatür gazetecilerinin çalışmalarına şimdilik sınırlı da olsa yer vermektedir. Bunun yanı sıra Symbolia ve Cartoon Movement, karikatür gazeteciliği türünde yayın yapan platformlar olup gazetecilik etiğine uygun hareket etmeyi önemsemektedir (Rall vd. s. 358).

Sonuç

Çizgi roman ve gazetecilik arasında karikatürler ve çizgi romanlar aracılığıyla gazetelere yansımış olan eski ve yakın bir ilişki vardır. Görsel hikayeleştirme yöntemi binlerce yıldır var olmuştur, ancak karikatür gazeteciliği röportajı da ekleyerek çizgi romanı bir gazetecilik ortamı haline getirmiştir. Son yıllarda karikatür gazeteciliğinin ortaya çıkışını tetikleyen iki temel faktörden bahsedilebilir: Gazetecilikteki mevcut kriz ve değişimler (melez biçimlere alan açan yeni teknolojiler) ve haber odalarının nesnel ve duygusal olmayan tonundan farklı olarak insan deneyimine ve gazetecinin yorumuna alan açan yeni gazetecilik veya edebi gazetecilik tarzı (Weber ve Rall, 2017, s. 382).

Karikatür gazeteciliği, haber hikayeleri üretmek için gazeteciliği çizgi romanlarla birleştiren yeni bir tür gazetecilik olarak ortaya çıkmıştır. Gazeteciliğin doğruluk ve nesnellik ilkeleriyle çizgi roman türünün öznelliğini ve sanatsallığını birleştiren karikatür gazeteciliği okuyucuya renkli, enteresan ve de özgür bir içerik sunması ve de çevrim içi platformlarda yayınlanması nedeniyle her geçen gün daha da popüler hale gelmektedir.

Bugün modern dünya yayıncılığında son derece etkin ve mühim dergi ve gazeteler, bağımsız karikatürler ve çizgi romanlar için giderek daha fazla yer ayırmaktadır. Basılı yayın gücünü yitirip dijital alanda yayın yapmaya başladığından dolayı, karikatür gazeteciliği İnternetin sağladığı tam renkli çizgi roman üretimi ve geleneksel gazetecilik sınırlarını esnetebilme gibi imkânlardan faydalanmaktadır.

Kaynakça

Bake, J., Zöhrer, M. (2017). Telling the stories of others: Claims of authenticity in human rights reporting and comics journalism. *Journal of Intervention and Statebuilding*. 11:1, (81-97), DOI: 10.1080/17502977.2016.1272903

Boynton, R. S. (2005). *The new new journalism: Conversations with America's best nonfiction writers on their craft.* New York: Vintage Books.

Buozis, M., Creech, B. (2018). Reading news as narrative. *Journalism Studies*, 19:10, (1430-1446), DOI: 10.1080/1461670X.2017.1279030

Gubitosa, C. (2021). The rise and fall of comics journalism magazines and their legacy: Experiences of graphic storytelling in the USA, Italy, and France. *Paradoxa.* (No. 2013/339266). ULB--Universite Libre de Bruxelles.

Kavaloski, J. (2019) Discordant discourses: history and journalism in the graphic novels of Joe Sacco. *Journal of Graphic Novels and Comics*. 10:1, (122-139), DOI: 10.1080/21504857.2018.1431801

Macdonald, I. (2017). "Drawing on the facts: Comics Journalism and the critique of objectivity." (Ed.) Daniel Worden. In, *Comics of Joe Sacco: Journalism in a visual world*. (54-66). University Press of Mississippi.

Munari D., Ana C., Rodrigues C., José A. (2021). "Media representation and transmediation: Indexicality in journalism comics and biography comics." (Eds.) Elleström, Lars and Sanghera-Warren. In *Beyond Media Borders, Volume 2.* (79-115). Springer International Publishing.

Plank, L. (2017). Comics and truth why non-fiction comics need rules. *Science Meets Comics: Symposium on Communicating and Designing the Future of Food in the Anthropocene.* https://www.researchgate.net/profile/Reinhold-Leinfelder/publication/315703564_Science_meets_Comics_Proceedings_of_the_Symposium_on_Communicating_and_Designing_the_Future_of_Food_in_the_Anthropocene/links/58f9dfde4585152edece778f/Science-meets-Comics-Proceedings-of-the-Symposium-on-Communicating-and-Designing-the-Future-of-Food-in-the-Anthropocene.pdf#page=31

Rall, H. M., Wang Z.,, and Weber, W. (2013). Comics journalism: Insights into a new genre. In *CONFIA 2015-International Conference on Illustration & Animation, Porto, Portugal, 29-30 November 2013* (347-365). Instituto Politécnico do Cávado e do Ave. ISBN: 978-989-97567-6-2

Sacco, J. (2000). *Safe Area Goražde: The War in Eastern Bosnia 1992–1995*. Fantagraphics, Seattle.

Sacco, J. (2001). *Palestine*. Fantagraphics, Seattle.

Sacco, J. (2009). *Footnotes in Gaza: A graphic novel*. Jonathan Cape, London.

Sacco, J. (2012). *Journalism.* Jonathan Cape, London.

Spiegelman, A. (2003). *Maus: The Story of a Survivor*. London: Penguin Books.

Thorne, L. (2019). Reporting, illustrated. *Columbia Journalism Review*.

https://www.cjr.org/special_report/comics-journalism.php

Türk, Ş. (2020). *XIX. yüzyıl mizah gazete ve dergileri*. Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Vanoost, M. ve Sepulchre, S. (2019). Subjectivity and comics journalism in the French magazine *XXI*. Discrepancy between paratexts and texts. *DIEGESIS. Interdisciplinary E-Journal for Narrative Research / Interdisziplinäres E-Journal für Erzählforschung* 8.1 (85-108).

Weber, W. ve Rall, H. (2017). Authenticity in comics journalism: Visual strategies for reporting facts. *Journal of Graphic Novels and Comics*, 8:4, (376-397), DOI:10.1080/21504857.2017.1299020

Worcester, K. (2016). "Journalistic Comics". (Eds.) Bramlett, Frank; Cook, Roy T.; Meskin, Aaron. In *The Routledge Companian to Comics*. (137-145). New York: Routledge. ISBN: 978-0-415-72900-0.